

МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ НІМЕЦЬКОГО ДОСВІДУ У ДОПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

О. М. ДАНЧЕНКО,
В. С. ЦЕРКЛЕВИЧ

Високий рівень безробіття серед української молоді, плінність кадрів, незадоволеність значної кількості людей здобутою спеціальністю, низький рівень заробітку більшої частини населення свідчать, що питання вибору професії та допрофесійної підготовки молодим поколінням не можна вважати розв'язаними. Означене зумовлює, з одного боку, необхідність ефективних емпіричних досліджень сучасного стану здійснення професійної орієнтації та допрофесійної підготовки молоді. З іншого – пошук ефективних європейських практик вирішення окресленої проблеми; взірцевим ми вважаємо досвід Німеччини, де рівень безробіття молоді є одним з найнижчим у ЄС.

Концептуальні підходи до розробки систем професійної орієнтації представлені у наукових роботах Дж. Голанда, Д. Кассі, А. Маслоу, Д. Сьюпера та ін. Окремі теоретичні напрацювання у проблематиці професійної орієнтації представлено у працях українських учених Г. Балла, І. Беха, О. Бондаренка, І. Зязюна, З. Кісарчук, Г. Костюка, С. Максименка, І. Манохи, В. Панка, П. Перепелиці, Е. Помиткіна, В. Рибалки, О. Самойлова, В. Семиченко та ін. Практичні аспекти професійної орієнтації представлено у дослідженнях Р. Гуревича, В. Радкевич, О. Щербак та ін.

Організаційно-правові засади роботи з німецькою молоддю, зокрема з безробітною, висвітлено в працях вітчизняних (М. Головатий, А. Кудряченко та інші); російських (В. Єрасов, Д. Никоненко та ін.), німецьких (Л. Кастеллуцці, С. Кнебе, Е. Кност, А. Менце, Р. Пешке та ін.) науковців.

Проблема професійної орієнтації, підходи до організації профільного навчання у різних типах шкіл та специфіка професійного навчання у Німеччині проаналізовані в дослідженнях українських (Н. Абашкіна, М. Авраменко, Н. Кравець, М. Сметанський та ін.), російських (А. Кириловський, Д. Торопов, Е. Федотова та ін.), німецьких (С. Барон, У. Билінські, М. Руф та ін.) науковців.

Таким чином, представлений масив теоретико-практичних напрацювань не вичерпує всіх аспектів проблеми, тому **метою статті** є висвітлення особливостей допрофесійної підготовки й професійної орієнтації студентської молоді в Україні та можливості використання німецького досвіду у цій царині.

У вирішенні питання безробіття молоді неабияку роль відіграє допрофесійна підготовка молодої людини та доцільно обрана професія. Оскільки допрофесійна підготовка надає можливість визначатись із напрямом професійної діяльності, здобути загальні навички професійної діяльності, то з цією метою протягом другого семестру 2013–2014 навчального року та першого семестру 2014–2015 навчального року було проведено фокус-групове дослідження особливостей допрофесійної підготовки й професійної орієнтації студентської молоді. Дослідження проводилося серед студентів 2–4 курсів спеціальностей „Ресторанне обслуговування”, „Готельно-ресторанна справа” Хмельницького кооперативного торговельно-економічного інституту.

В опитуванні брали участь 85 осіб, а саме: 40 осіб (47,06 %) із числа студентів рівня „молодший спеціаліст” і 45 осіб (52,94 %) – студентів бакалаврату. Серед опитуваних переважали представники жіночої статі – 80% – серед студентів коледжу та 62,2 % – серед студентів інституту.

Виділимо найбільш проблемні моменти, з якими студенти коледжу / інституту зіштовхнулись під час навчання в школі, вищому навчальному закладі і розглянемо технологію організації допрофесійної підготовки у Німеччині.

Виявлено, що профорієнтаційна робота в школі проводилася лише з **37,5%** студентів коледжу і **34,9%** студентів інституту (причому до змісту профорієнтаційної роботи студенти включають розповіді про світ професій, відвідання центрів зайнятості, тестування, відвідання ярмарок професій), **80%** студентів коледжу і **69%** студентів інституту не були на екскурсіях на підприємствах та в організаціях, а **80%** студентів коледжу і **81,3%** студентів інституту взагалі не проходили виробничу практику під час навчання в школі, що характеризується як негативне явище. Переважна більшість опитуваних (**65%** студентів коледжу і **62,8%** студентів інституту) зауважили на необхідності впровадження виробничої практики у школі.

Основними формами навчальної діяльності у ВНЗ, які допомагають більше отримати інформації стосовно професійної діяльності, студенти коледжу назвали: виробничу практику (**65%** студентів коледжу і **48,8%** студентів інституту), навчальну практику (**20%** студентів коледжу і **22,5%** студентів інституту) і навчальні екскурсії (**39,2%** студентів коледжу і **46,2%** студентів інституту), лекційні (**17,5%** студентів коледжу і **25,5%** студентів інституту), практичні заняття (**17,5%** студентів коледжу і **27,9%** студентів інституту), майстер-класи (**17,5%** студентів коледжу і **53,5%** студентів інституту). Найбажанішими формами навчальної діяльності у ВНЗ студенти вважають виробничу

практику, навчальні екскурсії, майстер-класи, навчальну практику, лекції. Переважна більшість студентів дотримуються думки, що виховні та позааудиторні заходи, що проводяться у ВНЗ, допомагають ближче познайомитись з обраною професією завдяки екскурсіям на підприємства, майстер-класам, зустрічам з представниками професій, виховним годинам.

Лише третя частина студентів коледжу (**35%** осіб) до вступу до ВНЗ мали досвід трудової діяльності й лише **15%** студентів коледжу до вступу до ВНЗ брали участь у волонтерській діяльності.

Студенти коледжу вважають (**90%** осіб), що в їхньому ВНЗ створено умови поєднання навчання та праці і (**95%** осіб) та планують після закінчення навчання у ВНЗ працевлаштуватися за фахом, що характеризується як позитивне явище. При цьому при працевлаштуванні на роботу **52,5%** студентів зроблять вибір на користь високооплачуваної роботи не за фахом.

Отже, розглянемо можливості використання німецького досвіду у допрофесійній підготовці й профорієнтації учнівської і студентської молоді.

Вивчення досвіду Німеччини засвідчує, що тут у **школах** основними формами допрофесійної підготовки, профорієнтації є: тестування, заняття та уроки з підготовки до вибору професії, проектне навчання у визначенні дні, трудові об'єднання, гуртки, зустрічі з представниками професій, батьківські збори, ініціативні групи батьків, учнів або вчителів.

Здійснюють цю роботу соціальний працівник, соціальний педагог та психолог, наявність яких у школі є обов'язковою (окрім уроків з підготовки до вибору професії, проектного навчання, трудових об'єднань, гуртків, які проводять інші спеціалісти). В обов'язки соціального працівника входять налагодження контактів із центром професійного інформування, службою посередництва у працевлаштуванні, з підприємствами, з професійними, фаховими та вищими навчальними закладами у проведенні профінформації безпосередньо у школі або у цих же організаціях. Соціальний педагог підтримує учнів у навчанні, налагоджує контакти з учителями та батьками для вибору доцільної професії учнями. Психолог проводить тестування для учнів для визначення вмінь, навичок, здібностей та підбору відповідної професії [1, с. 122–123].

На *занятті з підготовки до вибору професії* використовуються такі методи як: бесіда, розповідь, пояснення, лекція.

Неодмінною умовою, що забезпечує ефективність бесіди профінформаційного характеру є заохочення її учасників до висвітлення та обговорення їхнього власного досвіду стосовно основних аспектів теми, що вивчається. Під час шкільних бесід соціальний педагог і психолог пропонують такі теми: що є основним у виборі професії; на які точки зору варто звернути увагу при виборі професії; вимоги до професії, особиста спроможність щодо праці за професією; інтереси до професії; типові професії і сфери професій; освітні шляхи; можливості професійної підготовки, навчання у вищих навчальних закладах; можливості підвищення кваліфікації й подальша професійна підготовка; тенденції розвитку професій, ринок праці; партнери і джерела інформації як супровідні чинники при виборі професій.

Розповідь застосовується зазвичай для підкріплення інформації прикладами з історії, художньої літератури, кінофільмів та поточних публікацій. За допомогою пояснення доводиться взаємозв'язок між виробництвом і професіями, психологічними й професіографічними поняттями, що необхідно врахувати під час вибору професій та розвитку професійної майстерності.

Лекція використовується для концентрованого викладення найбільш важливих аспектів теми, що розглядається.

Уроки з підготовки до вибору професії, як обов'язкові предмети, зазначені у навчальних планах та програмах шкіл.

Проектне навчання у визначенні дні, трудові об'єднання, гуртки є варіантами у сфері вибіркових предметів і курсів з підготовки до вибору професії у школах неповної середньої освіти.

Зустрічі з представниками професій передбачають виступи спеціалістів різних організацій, підприємств, установ з професієзнавчими повідомленнями, а також професійне інформування в рамках партнерства з певним виробництвом.

Ініціативні групи батьків, учнів або вчителів налагоджують партнерську співпрацю з певним виробництвом, що дає можливість учням, батькам та вчителям відвідати підприємство з метою кращого ознайомлення зі світом професій та їх вимогами [3, с. 123–124].

Батьківські збори проводяться з метою ефективного здійснення профорієнтації учнів, оскільки досить часто батьки недостатньо проінформовані про ринок праці, існування різних професій, місця професійного навчання, та темами батьківських зборів є професійний вибір, різні вказівки та інформація, щоб батьки активно здійснювали супровід своїх дітей у виборі ними професій.

У *гімназії* використовуються такі форми допрофесійної підготовки, профорієнтації: додаткові курси навчання; екскурсії на підприємства; апробація власних знань, умінь та навичок (проходження короткотривалої практики на підприємстві); „дні відкритих дверей”, „розвідувальні студії у вищій навчальній заклад”; тиждень економічних проектів, дні техніки для дівчат. *Додаткові курси навчання* передбачені у старших класах гімназії, оскільки у гімназистів виникає потреба набуття додаткових знань і поглиблення наявних; організуються курси з: економічних, природничих наук, математики,

медицини (біологія або біологія/хімія), які відповідають бажаному напрямку навчання учнів у вищій школі [2, с. 60].

Екскурсії проводяться з метою кращого ознайомлення з вибраною професією і здійснюються на підприємстві, у професійних навчальних закладах, спеціальних вищих школах, дослідницьких закладах, університетах, в місцевих агентствах праці (центр професійного інформування, служба посередництва у працевлаштуванні). Під час цих екскурсій, які зазвичай проходять під керівництвом соціального педагога, використовуються методи: спостереження, бесіда, дискусія.

Апробація власних знань, умінь та навичок, зокрема, проходження короткотривалої практики на підприємстві планується школами, двічі під час навчання (у 7-му та 9-му класах). Гімназисти та учні різних типів шкіл самостійно або за підтримки соціального педагога домовляються з підприємством, організацію, фірмою про проходження практики, яка триває два тижні. Співробітники організації зобов'язані здійснювати супровід практикантів. Учні виконують певну роботу безкоштовно і при цьому не оплачують практику. Таким чином відбувається близьке ознайомлення з певною професією [7, с. 217–219].

Тиждень економічних проектів призначений для отримання гімназистами відповідей на професієзнавчі питання у співпраці з партнером-підприємством. Найголовнішим при цьому є показ тісного зв'язку теорії і практики.

Зустрічі з представниками професій рекомендовано проводити за певним розпорядком, зокрема у *першій половині першого дня* заслухати звіти про попередню профорієнтаційну діяльність та її результати, *доповіді представників професій* на теми: „Сучасний і майбутній розвиток ринку праці для абітурієнтів”, „Що чекають підприємці від абітурієнтів і випускників вищої школи?”, „Вміння створити позитивне враження про свою особистість як фахівця і як людину під час бесіди з підприємцем”.

У другій половині першого дня передбачаються *виступи студентів – колишніх учнів цієї гімназії* – які інформують про свій досвід навчання у першому семестрі, а також учнів професійних училищ, які розповідають про своє нинішнє навчання, що надає їм право вступу до вищого навчального закладу. Проводяться також *виступи експертів*: батьків, які представляють свої професії. Наступного дня передбачається *екскурсія на підприємство* у професієзнавчому аспекті. Наприкінці програми може бути застосованим метод пошукових диспутів, бесід та проведення дискусії. У всіх заходах, по можливості, повинен брати участь представник центру професійного інформування щодо навчання у вищій школі, тому що може виникнути необхідність надати офіційну відповідь на запитання [1, с. 45–47].

На третій день проводяться лекції за темами: „Вибір професії і вибір навчання у вищій школі”, „Нові технології і світ праці”, „Гуманізація світу праці” тощо.

На четвертий день проводяться семінари. На цих семінарах застосовуються *рольові ігри* на тему вибору професії; оцінювання інформації спеціального журналу „*abi-Berufswahl-Magazin*” („Журнал вибору професії”); тестування на професійну придатність під керівництвом експертів, моделювання ситуації стосовно прийняття рішень щодо вибору професії і вищої школи.

Протягом п'ятого дня та наступний цілий тиждень можуть проходити дні навчання у вищій школі/дні проектів. Залучення слухачів до вирішення проблемних питань сприяє засвоєнню ними інформаційного матеріалу, застосування його у подальшому та формуванню вміння бачити проблему у цілому. Дні навчання у вищій школі або дні проектів проходять у декількох вищих навчальних закладах, які вибрали учні та з керівництвом яких була попередня домовленість. Учні можуть взяти участь у лекціях, семінарах, що викладаються за профілем, ближче ознайомитися із дисциплінами, що викладаються у закладі та студентським життям. Як варіант, може застосуватися проектне навчання під керівництвом професорів вищого навчального закладу. Ті гімназисти, які не визначилися з вибором професії, можуть пройти тижневу практику на підприємстві, в установі, фірмі.

Співпраця з підприємствами відкриває учням можливість поєднати шкільне навчання з досвідом позашкільних навчальних місць (у дуальній системі навчання). У навчальній ситуації учні отримують на прикладі місцевих інституцій, організацій та підприємств достовірну інформацію про професії і світ праці, підприємницькі та економічні зв'язки; набувають досвіду, практичних знань під час проходження практики.

Вищі навчальні заклади здійснюють профорієнтаційні заходи як у гімназіях і загальноосвітніх школах, так і безпосередньо у приміщенні свого закладу, які відбуваються, як правило, у післяобідній час. Претенденти на навчання, можуть одержати інформацію про окремі навчальні курси й отримати враження про заклад у цілому.

Одним з найкращих документів, який відображає зміст профорієнтаційної роботи у школі, є *Паспорт вибору професії (Berufswahlpass)*. У ньому фіксується робота самого учня та робота всіх заангажованих учасників під час вибору відповідної професії. Цей документ спершу використовується у школі, а у подальшому – під час професійного навчання, в агентстві праці у процесі влаштування на роботу, у підвищенні кваліфікації, перекваліфікації [5].

Активній політиці ринку праці професіоналізації молодих людей сприяє добровільний соціальний рік і добровільний екологічний рік, які підтримуються Законами „Про підтримку добровільного соціального року” (ДСР) та „Про підтримку добровільного екологічного року” (ДЕР). Після отримання загальної

середньої освіти випускник може подати заявку в органи соціального забезпечення певної землі або благодійні організації (найчастіше релігійні) про своє бажання відпрацювати рік у рамках соціальних проєктів. Як правило, це соціальні, педагогічні, культурні, спортивні, екологічні заходи. Пройшовши конкурсний відбір, молоді люди протягом року виконують відповідну діяльність за символічну оплату. Держава надає кишенькові гроші, повний соціальний захист (страхування у разі хвороби, з догляду, пенсійне, по безробіттю та нещасного випадку, оплачує наймання житла, харчування, робочий одяг). Крім цього, надаються кваліфікована інструкція та супровід, 25 семінарів щодо соціально-педагогічної підтримки у входження в професійний світ, урегульований робочий час на підставі закону, та по закінченню видається кваліфікаційне свідоцтво. Передбачається, що під час добровільного соціального чи екологічного року людина має визначитися з майбутньою спеціальністю, одночасно здобувши навички трудової діяльності й загальні для будь-якої професії компетенції. Крім того, молода людина є працевлаштованою протягом року (щонайменше півроку – найбільше два роки) [6, с. 6–45].

Отже, здійснений аналіз доводить: головною причиною успіху Німеччини у боротьбі з безробіттям є цілісна система превентивних заходів, що допомагає молодій людині вибрати професію, яка відповідає здібностям, умінням та навичкам.

Сфера послуг є тим сегментом ринку, що розвивається найбільш динамічно. Це цілком відповідає запитам постіндустріального та інформаційного суспільств. З іншого боку, сфера послуг є тим унікальним середовищем, де поєднуються такі напрями взаємодії як людина-людина, людина-художній образ, людина-техніка. Фах ресторатора та готельєра перебувають сьогодні на піку популярності і в майбутньому очікується зростання запиту на означені спеціальності, адже сучасний ритм життя зумовлює дедалі більшу витрату часу на фахову діяльність, підвищення професійної мобільності, тому в майбутньому витрати на послуги громадського харчування та готельного обслуговування лише зростатимуть. З іншого боку, на відміну від професій бухгалтера, фінансиста тощо, специфіка готельно-ресторанної справи дозволяє залучати відносно великі групи стажерів і практикантів на вигідних для підприємства умовах.

Сьогодні інститут соціального партнерства перебуває на початковій стадії розвитку, система шкільної освіти залишається надто статичною й негнучкою у сфері ефективної співпраці із діючими підприємствами у розрізі допрофесійної підготовки. Німецький досвід пропонує нам лаконічний і ретельно перевірений практикою алгоритм допрофесійної підготовки саме у царині світу професії, тоді як вітчизняні курси довузівської підготовки концентруються переважно на поглибленні знань з метою підготовки до вступних випробувань. Очевидно, що цю функцію мають здійснювати ВНЗ, пріоритетно коледжі, діючи за схемою: набір груп учнів ЗОШ на комплексні цільові екскурсії на підприємства (на основі мотиваційних листів) – комплекс майстер-класів, практичних занять у самому ВНЗ (розкриття змісту та дієвості професійної підготовки, презентація авторських програм викладачів конкретного ВНЗ) – зарахування на курси довузівської підготовки – усвідомлений професійний вибір і вступ до ВНЗ.

Список використаної літератури:

1. Абашкіна Н. В. Педагогічні та психологічні основи діяльності служб професійної орієнтації у Німеччині / Неллі Володимирівна Абашкіна. – Ніжин : НДУ ім. Гоголя, 2006. – 91 с.
2. Абашкіна Н. В. Професійна освіта в зарубіжних країнах : порівняльний аналіз / Н. В. Абашкіна, О. І. Авксентьева, Р. І. Антонюк та ін. – Черкаси : ВІБІР, 2000. – 322 с.
3. Данченко О. М. Соціально-педагогічна підтримка безробітної молоді у Німеччині : автореф. дис ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Данченко Олена Миколаївна. – Київ, 2013. – 246 с.
4. Baron, Sonja Corinna. Das Duale System der Berufsausbildung unter dem Einfluss der europäischen Berufsbildungspolitik. Entwicklungsprozesse und Herausforderungen : Diss. zur Erlangung des akademischen Grades Dr. phil. / Baron, Sonja Corinna ; am Fachbereich Bildungswissenschaften der Universität Duisburg-Essen. – Bonn, 2007. – 249 S.
5. Berufswahlpass [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.berufswahlpass.de/Berufswahlpass> [Доступний від 03.08.2014].
6. Das Freiwillige Soziale Jahr in Bayern / Hrg.: Trägerverbände für das FSJ in Bayern mit finanzieller Förderung durch das Bayerische Staatsministerium für Arbeit und Sozialordnung, Familie und Frauen. – München, 2011. – 46 S.
7. Goltz, Marianne. Chancen für Jugendliche ohne Berufsausbildung: Problemanalyse – Beschäftigungsfelder – Förderstrategien / Marianne Goltz, Gerchard Christe, Elise Bohlen. – Freiburg im Breisgau : Lambertus – Verl., 2008. – 271 S. : graph. Darst. – ISBN 978-3-7841-1814-3/3-7841-1814-3.
8. Kröhnert, Steffen. Ausprägung und Ursachen geschlechtsselektiver Abwanderung aus den neuen Bundesländern / Diss. zur Erlangung des akademischen Grades Dr. phil. / Kröhnert, Steffen ; anger. an der Philosophischen Fakultät III der Humboldt-Universität zu Berlin. – Berlin, 2009. – 220 S.
9. Ruf, Michael. Der Übergang von der vollzeitschulischen Berufsausbildung in das Beschäftigungssystem als Herausforderung für die Berufsbildungsforschung : Diss. zur Erlangung des akademischen Grades Dr. rer. pol. (Wirtschaftswissenschaft) / Ruf, Michael ; im Fachbereich Wirtschaftswissenschaft. – Konstanz, 2007. – 326 S.